

Диссертациялык кеңештин эксперттинин корутундусу

Ж. Баласагын атындагы КУУне, Б. Осмонов атындагы Джалал – Абад мамлекеттик университетине жана генерал- майор Э.А. Алиев атындагы КР ИИМ Академиясына караштуу Д 12.23.668 диссертациялык кеңешинин эксперти юридика илимдеринин доктору, доцент Алымбеков Бактыбек Маданбекович (12.00.11) Джумадилов Улан Джусупбековичтин **“Кыргыз Республикасында прокуратура органдарынын жана прокурордук кызматкерлердин укуктук статусу”** темадагы, юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденүүгө 12.00.11 - сот бийлиги, прокурордук көзөмөл, укук коргоо ишмердүүлүгүн уюштуруу адистиги боюнча диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй корутундуга келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши. “Кыргыз Республикасында прокуратура органдарынын жана прокурордук кызматкерлердин укуктук статусу” темадагы юридика илимдердин кандидаты илимий даражасын изденүүгө сунуштаган Джумадилов Улан Джусупбековичтин диссертациясы Д 12.23.668 диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Эмгекте биздин өлкөдө прокуратура органдарынын жана прокурордук кызматкерлердин укуктук статусу көйгөйлөрү жөнүндө изилдөө жүргүзүлөт, бул 12.00.11- сот бийлиги, прокурордук көзөмөл, укук коргоо ишмердүүлүгүн уюштуруу адистигинин паспортунун 2.1, 2.4, 2.7, 2.15, 2.17 пунктарына толук дал келет.

2. Иштин максаты жана милдеттери. *Изилдөөнүн максаты* Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарынын ишинин уюштуруу-укуктук механизмдин өркүндөтүүгө багытталган теориялык жоболордун жана практикалык сунуштамалардын комплексин иштеп чыгуу болуп саналат. Ал мыйзамдын заманбап тенденцияларын жана өзгөрүүлөрүн, ошондой эле прокуратуранын функцияларын ишке ашырууда, анын ичинде КМШ өлкөлөрүндө укуктук жардам көрсөтүүдө эл аралык кызматташтыктын алкагында көп кырдуу көйгөйлөрдүн болушун эске алат.

Диссертациялык изилдөөнүн *милдеттери*: 1) 10.09.2021-жылдагы №114 Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө конституциялык Мыйзамынын контекстинде прокуратура жана прокуратура кызматкерлеринин милдеттеринин маани-маңызын жана өзгөчөлүктөрүн түшүнүүгө негизги мамилелерди, ошондой эле ага киргизилген акыркы өзгөртүүлөрдү изилдөө; 2) Прокуратуранын ишин уюштуруунун өзгөчөлүктөрүн, алардын прокурордук кызматкерлерге карата коюлуучу принциптерин жана талаптарын карап чыгуу; 3) КМШ өлкөлөрүнүн катышуучуларынын мамлекеттеринде прокуратура институтунун ишин

уюштурууну жана өзгөчөлүктөрүн иликтөө; 4) Кылмыш иштери боюнча укуктук жардам көрсөтүүдө эл аралык кызматташтыктын алкагында, анын ичинде мыйзамдардын аткарылышына адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин заманбап шарттарда сакталышына прокурордук көзөмөлдү жүзөгө ашыруу боюнча прокуратуранын жана прокурордук кызматкердин укуктук статусун кароо; 5) Кыргыз Республикасында сотко чейинки өндүрүштө прокурордун статусунун процессуалдык функцияларынын өзгөчөлүктөрүн карап чыгуу; 6) прокуратуранын сот өндүрүшүндө катышуусун уюштуруудагы маселелерди изилдөө жана аларды чечүүнүн жолдорун аныктоо.

Диссертациялык изилдөөнүн объектиси болуп прокуратура органдары тарабынан ага мүнөздүү болгон көп функциялуу ишмердүүлүктү жана мыйзам ченемдеринин талаптарын ишке ашырууга байланыштуу келип чыккан коомдук мамилелер, ошондой эле мында илимий, уюштуруучулук жана укуктук, анын ичинде КМШнын алкагында чечүү зарылдыгын пайда кылган көйгөйлүү кырдаалдар саналат.

Изилдөөнүн методологиялык негизи. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн алкагында жалпы илимий жана жеке-илимий методологиялык ыкмаларды камтыган илимий таанымдын кеңири спектри колдонулган. Алардын арасында дедукция, индукция, синтез, анализ, салыштырмалуу укуктук жана статистикалык ыкмалар негизги ролду ойногон. Аталган методдорду колдонуу изилдөөнүн комплекстүүлүгүн жана көп аспектүүлүгүн камсыз кылууга мүмкүндүк берди, бул прокуратура органдарынын укуктук статусу сыяктуу татаал укуктук көрүнүштөрдү изилдөөдө өзгөчө маанилүү.

Изилдөө методдорунун диссертациянын милдеттерине дал келиши

1. Индукция методунун жардамы менен жеке учурларды жалпылоого таянуу менен Кыргыз Республикасында прокуратура институтунун ишин мүнөздөөчү негизги мыйзам ченемдүүлүктөрдү табууга мүмкүн болду. Мындай мамиле жеке жалпыга өтүүгө мүмкүндүк берди, мамлекеттик системада маанилүү укуктук институт катары прокуратуранын системалуу өзгөчөлүктөрү жөнүндө тыянактарды иштеп чыгуу.

2. Дедукция ыкмасы прокуратура органдарынын уюштурулушунун жана иштешинин конкреттүү аспектилеринин контекстинде укуктун жалпы теориялык жоболорун ишке ашырууну изилдөө үчүн колдонулган.

3. Синтездөө ыкмасы аркылуу прокуратуранын функцияларын ченемдик-укуктук жөнгө салуу, анын уюштуруу тутумунун түзүмү, ошондой эле укук колдонуу практикасында ыйгарым укуктарды жүзөгө ашыруунун өзгөчөлүктөрү сыяктуу негизги аспектилер интеграцияланган.

4. Синтез ыкмасы мындай көйгөйлүү жерлерди аныктоого гана эмес, аларды жоюуга ыкмаларды сунуштоого да мүмкүндүк берди. Мындан тышкары, уюштуруу түзүмүн талдоонун натыйжасында алынган маалыматтарды бириктирүү прокуратуранын ишинин ийгилиги анын ички процесстерин оптималдаштыруу менен түздөн-түз байланыштуу экендигин көрсөттү.

5. Эл аралык контексте Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын ордун аныктоо жана Кыргызстанда ийгиликтүү тажрыйба алуу мүмкүнчүлүгүн баалоо үчүн салыштырма-укуктук ыкма колдонулган, анда жакынкы чет өлкөлөрдүн прокуратурасынын укуктук статусу маселелери изилденген.

6. Логикалык изилдөө методун колдонуу алынган маалыматтарды системалаштырууда, анын ички ырааттуулугун камсыз кылууда жана негиздүү тыянактарды түзүүдө негизги ролду ойноду. Бул ыкма изилдөө учурунда топтолгон маалыматты иретке келтирүүгө жана аны логикалык жактан толук структурага түзүүгө мүмкүндүк берди, Бул илимий катуулукка жана ырааттуулукка жетүү үчүн зарыл шарт.

2. Диссертация темасынын актуалдуулугу. Мамлекеттик бийликтин механизмде борбордук орунду мамлекеттик бийлик органдарынын жыйындысын жана мамлекеттик органдардын ыйгарым укуктарын аткарууну камсыз кылуу боюнча кесиптик ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруучу мамлекеттик чиновниктер же кызматчылар деп атоого боло турган адамдардын өзгөчө катмарын камтыган мамлекеттик аппарат ээлейт. Мамлекеттик аппараттын иштешинде Кыргыз Республикасынын прокуратура органдары – төмөн турган прокуратуралардын жогору турган прокуратурага жана Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына баш ийүүсү менен өз ишин башка мамлекеттик органдардан көз карандысыз жүргүзгөн органдардын борборлоштурулган тутуму маанилүү ролду ойнойт.

10.09.2021-жылдагы №114 "Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө" Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 2-беренесине ылайык, прокуратура мыйзамдын үстөмдүгүн, мыйзамдуулуктун биримдигин жана бекемделишин, ошондой эле инсандын, коомдун жана мамлекеттин мыйзам менен корголуучу кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуучу мамлекеттик орган болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын көп кырдуу ишмердүүлүгүнүн натыйжасында акыркы жылдары он миндеген жарандардын бузулган укуктары калыбына келтирилген, бир нече миң кызмат адамдары ар кандай жоопкерчиликтерге тартылышкан. Прокуратура органдарына Конституция менен бардык контролдоочу жана көзөмөлдөөчү

органдар тарабынан мыйзамдардын так жана бирдей аткарылышын көзөмөлдөө милдети жүктөлгөн. Мындан сырткары, Кыргыз Республикасында мыйзамдардын так жана бир түрдүү аткарылышына прокурордук көзөмөл – мамлекеттик иштин спецификалык, өз алдынча формаларынын бири болуп саналат. Ал жарандардын, мамлекеттин, юридикалык жактардын жана коомдук уюмдардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо боюнча олуттуу кепилдиктердин бири катары каралышы мүмкүн.

Прокурордук көзөмөл институтунун мамлекеттик-укуктук табияты мамлекеттик, коомдук жана экономикалык башкаруу сыяктуу иштин татаал чөйрөсүндө мыйзамдуулукту бекемдөөгө өбөлгө түзөт. Прокуратура органдары тарабынан жүргүзүлүп жаткан укук бузууларга каршы күрөшүү жана алардын алдын алуу мыйзамдуулуктун жалпы абалына таасирин тийгизип, мыйзамдардын ролун жана беделин жогорулатып, инсандын мамлекетке жана анын органдарына болгон ишенимин күчөтөт. Кыргыз Республикасынын прокуратурасы төмөн турган прокурорлордун жогору турган прокурорго жана Башкы прокурорго баш ийүүсү менен бирдиктүү системаны түзөт. Ал өз ыйгарым укуктарын башка мамлекеттик органдарга, кызмат адамдарына көз карандысыз жүзөгө ашырат жана КР Президентине жана Парламентине отчет берет. Аталган жоболордон прокуратурага мүнөздүү үч өзгөчөлүктү чыгарууга болот. Биринчиси, Кыргыз Республикасынын прокуратурасы борборлоштурулган бирдиктүү системаны түзөт, демек, ал башка мамлекеттик органдардан обочолонгон өзгөчө система болуп саналат. Анын экинчи чеги биринчисинен келип чыгат – прокуратура өз ыйгарым укуктарын башка мамлекеттик органдарга жана кызмат адамдарына көз карандысыз жүзөгө ашырат. Бул мамлекеттин бир дагы органы, министрлер кабинетинен баштап жергиликтүү аткаруу органдарына чейин, сот тутумунун звенолорунун бири да, бир дагы кызмат адамы бардык прокуратура органдарынын ишине кийлигишүүгө укугу жок дегенди билдирет.

Прокурорлор Кыргыз Республикасынын процесстик мыйзамдарына ылайык соттордун иштерди кароосуна катышат, соттордун мыйзамга карама-каршы келген чечимдерине, өкүмдөрүнө, аныктамаларына жана токтомдоруна сунуш киргизет. Кыргыз Республикасынын прокуратурасы мыйзам чыгаруу ишине катышат. Бул мамлекеттик органдын алдында турган милдеттердин көптүгүнөн, ал аткарган функциялардын өзгөчөлүгүнөн улам, ал мамлекеттик бийлик органдарынын өз ара аракеттенүү процессинде дайыма эле эмес, бардык жагынан катуу регламенттелген жана чыр-чатаксыз "көзөмөлдөөчү орган" болуп саналат. Ошентип, прокурорлорду жазалоочу орган катары гана кароого болбойт, тескерисинче, бардык иш-аракеттери коомдогу

мыйзамдуулукту жана адилеттүүлүктү калыбына келтирүүгө багытталган орган катары көрсөтүлүшү керек.

Ошондуктан, прокурор сот өндүрүшүндө өзгөчө орунду ээлөгө көз карандысыз жана кызыкдар эмес адам, конкреттүү өндүрүштүн алкагында укуктук камсыздоонун эксперти катары чыгууга тийиш, ошондой эле ал сот тутумунун бөлүгү боло албайт, мында анын негизги функциясы процесстин тараптарына жана башка катышуучуларына көзөмөлдү жүзөгө ашыруу гана болуп саналат. Бул максаттарда көз карандысыз прокурордун катышуусу менен байланышкан көйгөйлөрдү чечүү талап кылынат, ага көзөмөлдөө функцияларын гана аткаруу жүктөлгөн, бул ар кандай кызмат адамдарынын катышуусун болжолдойт.

Бул максаттарда илимий ой жүгүртүү жана укуктук механизмди иштеп чыгуу талап кылынат, ал бул чөйрөдө жетишерлик актуалдуу жана дискуссиялык маселени чечүүгө мүмкүндүк берет.

Башкы прокуратура кылмыш – жаза сот өндүрүшү, укук бузуулардын алдын алуу жана кылмыштуулукка каршы күрөшүү чөйрөсүндөгү мыйзам долбоорлоруна корутунду берет. Башкы прокуратура Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген колдонуудагы мыйзамдарга укуктук жана коррупцияга каршы экспертиза жүргүзөт. Ошону менен бирге, жалпысынан юридикалык коомчулуктун, ошондой эле укук коргоо органдарынын тынчсыздануусун жаратат, атап айтканда, ЕАЭБ өлкөлөрүнүн эл аралык кызматташтыгынын алкагында укуктук жардам көрсөтүүгө байланышкан бир катар коллизиялар (карама-каршылыктар) жана кемчиликтер, мында мамлекеттердин улуттук коопсуздугуна коркунуч келтирген, анын криминалдык көрүнүштөрүнүн жаңы формаларынын фонунда трансулуттук уюшкан кылмыштуулуктун өсүшү байкалат. Ошондуктан буга байланыштуу уюштуруу-укуктук чараларды кабыл алуу жана пайда болгон көйгөйлөрдү чечүү боюнча механизмдерди иштеп чыгуу зарыл, мында негизги тенденциялар орун алган, ошондой эле КМШ өлкөлөрүндө прокурордук корпустун иштешинин жана ишин уюштуруунун оң жана терс жактарынын өзгөчөлүктөрү эске алынат.

Мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында коррупцияга каршы аракеттенүү боюнча прокуратура органдарынын көзөмөлдөө ишинин негизги багыттары болуп төмөнкү мыйзамдарды аткаруу саналат: коррупцияга каршы аракеттенүү жөнүндө; мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө; кызыкчылыктардын кагылышуусу жөнүндө; мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарды ээлеп турган же элеген адамдардын кирешелерин, чыгымдарын, милдеттенмелерин жана мүлкүн декларациялоо

жөнүндө; Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө; административдик иш жана административдик жол-жоболор жөнүндө; лицензиялык-уруксат берүү тутуму жөнүндө.

Азыркы этапта прокуратуранын ишмердүүлүгүнүн негизги багыттарынын бири коррупциянын ар кандай көрүнүштөрүнө каршы туруу болушу керек, анын масштабы коомдун туруктуулугуна жана коопсуздугуна реалдуу коркунуч жаратат, бийлик органдарына болгон ишенимди бузат. Көпчүлүк учурда мындай абал мамлекеттик институттар тарабынан коррупцияны пайда кылуучу себептерди жана шарттарды четтетүү маселелерине жетишсиз көңүл буруусу, анын көрүнүштөрүнө каршы аракеттенүү боюнча реалдуу чараларды көрбөөсү, ошондой эле мыйзамдуулуктун бузулушуна прокурорлордун ырааттуу жана адекваттуу жооп кайтаруусунун жоктугу менен шартталган.

Ошону менен бирге коррупциянын таралуу деңгээли жогору бойдон калууда, анткени ага мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин көптөгөн чөйрөлөрү, анын ичинде мамлекеттик (муниципалдык) мекемелер, уюмдар, ишканалар жана катышуунун мамлекеттик үлүшү менен юридикалык жактар дуушар болушат, анда мамлекеттик (муниципалдык) кызматтар көрсөтүлөт, каттоо жана башка администрациялык функциялар ишке ашырылат, бул коррупциянын алдын алуу жана ага каршы күрөшүү боюнча прокурордук көзөмөлдү өркүндөтүү жана күчөтүү зарылдыгын пайда кылат.

Ошентип, азыркы этапта прокуратура органдарынын ишинин негизги багыттарынын бири коррупциянын ар кандай көрүнүштөрүнө каршы аракеттенүү болуп калууда, анын масштабы коомдун туруктуулугуна жана коопсуздугуна реалдуу коркунуч жаратат, бийлик органдарына болгон ишенимди бузат. Көпчүлүк учурда мындай абал мамлекеттик институттар тарабынан коррупцияны пайда кылуучу себептерди жана шарттарды четтетүү маселелерине жетишсиз көңүл буруусу, анын көрүнүштөрүнө каршы аракеттенүү боюнча реалдуу чараларды көрбөөсү, ошондой эле мыйзамдуулуктун бузулушуна прокурорлордун ырааттуу жана адекваттуу жооп кайтаруусунун жоктугу менен шартталган.

Коомдук мамилелердин дээрлик бардык чөйрөсүн жөнгө салуучу мыйзамдардын сакталышына көзөмөлдүктү жүзөгө ашырууда прокуратура укук колдонуу практикасынын негизинде башка эч бир мамлекеттик орган катары региондордо жана жалпысынан өлкөдө укук колдонуу практикасынын абалынын объективдүү көрүнүшүн, анын ичинде колдонуудагы ченемдик укуктук актылардын карама-каршылыгын, толук эместигин жана башка кемчиликтерин көрөт, анткени алар менен түздөн-түз практикада кезигет.

Ошондуктан жогоруда баяндалгандардын бардыгы мамлекеттик механизмде прокуратуранын ишин уюштурууну өркүндөтүүнүн андан аркы жолдорун аныктоо максатында көтөрүлүп жаткан көйгөйдү комплекстүү, тутумдуу жана заманбап көз караш менен кароого мажбурлайт. Өз ара байланышта прокуратуранын ишмердүүлүгүнө тиешелүү мыйзамдарды кароо зарыл, анда прокурордук тутумдун звенолорунун, анын ичинде КМШ өлкөлөрүнүн укуктук кызматташтыгынын алкагында укуктук жардам көрсөтүүнүн ортосундагы өз ара байланышты аныктоо зарыл. Көрсөтүлгөн жагдайлар жана изилдөөнүн актуалдуулугун аныктайт.

3. Илимий натыйжалар.

1. Натыйжа. Төмөнкүдөй жаңы түшүнүктөрдү жүгүртүүгө киргизүү сунушталат, атап айтканда: **прокурордук контроль** – бул кылмыш – жаза процессинин сотко чейинки баскычтарында кылмыш – жаза куугунтугунун функцияларын ишке ашыруунун жүрүшүндө прокурор тарабынан процессуалдык аракеттерди жана БИИДы тергөө жана алгачкы текшерүү органдары тарабынан жүзөгө ашыруу боюнча текшерүү аракеттерин, анын ичинде мында чыгарылган чечимдердин мыйзамдуулугун жүргүзүү, ошондой эле кылмыш ишин тергөөнүн жүрүшүндө кетирилген кемчиликтерди жана сотко чейинки өндүрүш органдары тарабынан юридикалык каталарды табуу жана жоюу боюнча чараларды көрүү. (Бул түшүнүк прокурордук көзөмөлдүн жана кылмыш – жаза куугунтуктоонун жана айыптоонун функцияларын так айырмалоо максатында сунушталат. Бул үчүн мыйзам чыгаруу механизми иште көрсөтүлгөн). **Прокурордук ката** – төмөнкү жагдайлардан улам ак ниеттүү жаңылыштыктын натыйжасында прокурордук чара көрүү актыларын чыгаруу: а) укуктук абалдын мазмунунун түшүнүксүздүгүнөн улам; б) ченемдик актыда ички карама-каршылыктардын, же болбосо өз ара байланышкан башка укуктук актылар менен болушу; в) платформанын татаалдыгынан улам белгиленген талаптарды прокурордун кабыл алуусунун кемчиликтеринен улам, ошондой эле аларды тереңирээк билүүнү талап кылган ченемдик актылардын өзгөчөлүгүнөн улам (мындай учурларда юридикалык жактын же жарандын прокурордук чара көрүү актыларына даттануусу талаптарды сотто же болбосо жогору турган прокурордо каралганга чейин токтото турууга тийиш экендиги негиздүү болуп саналат). Терминологиялык түшүнүктүн жаңы редакциясы: **Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын укуктук статусу** – бул атайын мыйзамдарда каралган, алардын коомдогу жана мамлекеттеги ордун жана ролун чагылдырган ыйгарым укуктардын жыйындысы берилген прокуратура органдарынын жана мекемелеринин укуктук абалы, мында прокурорго жүктөлгөн иш ролуна

негизденүү менен өзүнүн артыкчылыктуу ишин түздөн-түз жүзөгө ашыруу камсыз кылынат.

2. Натыйжа. Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын иштеп жаткан ролу боюнча төмөнкү негизги позициялар жүйөлөштүрүлөт:

2.1. прокуратуранын иштеген ролунун эки өз алдынча түрүн бөлүп көрсөтүүнү негиздүү деп эсептейбиз: а) прокурордук көзөмөл, б) сотто кылмыш-жаза куугунтуктоо жана айыптоону колдоо. Прокурордук көзөмөл иштин өз алдынча чөйрөсү бойдон калууга тийиш, ошондуктан кылмыш – жаза куугунтуктоо көзөмөл менен кесилишпөөгө жана ар кандай кызмат адамдары тарабынан жүзөгө ашырылууга тийиш.

2.2. Прокурордук көзөмөлдү жана кылмыш – жаза куугунтугун чектөө менен байланышкан автор тарабынан сунушталган мамиледе прокурор менен сотко чейинки өндүрүш органдарынын ортосундагы кеңири процессуалдык өз ара аракеттенүүнү караштыруу зарыл, анткени прокурор прокуратура тарабынан кылмыш – жаза сот өндүрүшүнүн катышуучусу болуп саналат, ошондуктан прокуратура потенциалдуу шартка жана мүмкүнчүлүккө ээ болушу керек. КР КЖПКнин 35-беренесинде жүктөлгөн кеңири ыйгарым укуктарды да эске албай коюуга болбойт.

2.3. Прокурордук көзөмөлдү алдын ала тергөө жүргүзүү процессине байкоо салуу, зарыл болгон учурда айрым процессуалдык аракеттерди өз алдынча жүргүзүү же белгилүү бир жагдайларда башка тергөөчүгө өткөрүп берүү мүмкүнчүлүгү, Кыргыз Республикасынын Кылмыш – жаза процессуалдык кодексинин 35-беренесинин 5-пунктунда көрсөтүлгөндөй, кылмыш куугунтугунда маанилүү жана калыс фигура болуп калыптанууга шарт түзөт. Ошондой эле, бул ыкма иштин чындыгын аныктоо үчүн инструмент болуп эсептелген кылмыш иштери боюнча сот өндүрүшүндөгү атаандаштык принциптерин натыйжалуу ишке ашырууга мүмкүндүк берет.

2.4. Учурдагы түшүнүктө кылмыш куугунтуктун жана айыптоонун функциясы белгилүү адамдарга карата айыптоо козгоо, кылмыштарды иликтөө баскычында айыптоону далилдөө, сотто айыптоону колдоо сыяктуу иш-аракеттердин комплексин камтыйт. Прокуратура тарабынан ишке ашырылган кылмыш куугунтук функциясынын мазмуну учурда кылмыш процесси алкагында аталган функциянын кеңири түшүнүгүнө салыштырмалуу бир аз чектелген мүнөзгө ээ, бирок анын ишке ашырылышы алдын ала тергөө органдарынан прокуратурадан обочолонгон эмес. Алдын ала тергөө баскычында прокурордун ыйгарым укуктары кылмыш куугунтук функциясын ишке ашыруу боюнча толугу менен алдын ала иликтөөнүн бардык чөйрөсүнө жайылтылат. Андан кийин сотто кылмыш куугунтук функциясы мамлекеттик айыптоону колдоо аркылуу ишке ашырылат. Бул жагынан алганда, ал

прокуратуранын кылмыш иштерин кароого катышуу функциясы менен тыгыз байланышта. Ошондуктан, учурдагы мыйзамдарга ылайык, кылмыш куугунтук жана айыптоо прокуратуранын өз алдынча иш багыты катары каралышы керек.

2.5. Прокурордук көзөмөл – бул жетиштүү кеңири жана көп тармактуу функция болуп, ал потенциалдуу түрдө чоң укуктук чөйрөнү камтыйт. Анын ичинде артыкчылыктуу багыттардын бири болуп адамдын жана жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин сактоо жана камсыздоо боюнча көзөмөл саналат. Бирок, муну менен бирге, биз “жалпы көзөмөл” деп аталган түшүнүктү алып салуу зарыл деп эсептейбиз. *Биринчиден*, ал жетиштүү деңгээлде белгисиз мүнөзгө ээ болуп, ресурстарды “чачыратат” жана ишмердүүлүктү кеңейтет, анткени прокуратурага коомдун жана мамлекеттин бардык чөйрөлөрүндөгү мыйзамдуулукту көзөмөлдөө милдетин жүктөйт, бул негизинен башкарууга мүмкүн болбогон түзүмдү түзүүгө алып келет. *Экинчиден*, прокуратуранын өтө кеңири чөйрөдөгү кийлигишүүсү белгилүү бир адамдар категориясынын “кызыкчылыгына” жакын мамлекеттик органдарга таасир этүү жана саясий максаттарга жетишүү үчүн прокуратураны колдонуу шарттарын түзөт.

3. Натыйжа. Прокурордун ишинин өз алдынча багыты катары кылмыш – жаза куугунтугу жана айыптоо функцияларын ишке ашыруу максатында мыйзам чыгаруучу билдирген процесстин атаандаштык шарттарында төмөнкүдөй чараларды көрүү талап кылынат деп негизденет: 1) КР КЖПКнын 5 – беренесинин 32-пунктуна ылайык мыйзам чыгаруучунун түшүндүрмөсүнүн маани-маңызына ылайык, кылмыш – жаза куугунтуктоо – бул кылмыштарды ашкерелөө максатында айыптоо тарабы тарабынан жүзөгө ашырылуучу процессуалдык иш, мында сот процессинде сотко чейинки өндүрүш органдары эмес, прокурор айыптоочу тарап катары чыгат. Ушуга байланыштуу КР КЖПКнин жоболорун кайра карап чыгуу зарыл, атап айтканда: биринчиден, тергөөчүгө сотко чейинки өндүрүштү аяктоо жөнүндө жыйынтык отчетту түзүүнү жана аны кылмыш ишинин бардык материалдары менен кошо прокурорго жөнөтүүнү жүктөлсүн. Бул Жобону ишке ашыруу үчүн мындай отчеттун түзүмүн иштеп чыгуу жана анын мазмунун аныктоо зарыл; экинчиден, прокурордун функцияларын кайра карап чыгуу керек, мында келип түшкөн кылмыш ишинин жыйынтык отчетун изилдөөнүн натыйжалары боюнча чечим кабыл алуу милдетин ага жүктөө талап кылынат, ал эми негиздер болсо өз алдынча айыптоо актысын түзүү зарыл. КЖПКде каралган аракеттер жасалгандан кийин кылмыш иши айыптоо актысы менен бирге сотко жөнөтүлөт. Бул жобону ишке ашыруу үчүн төмөнкүлөрдү кароо зарыл: а) сунуш кылынган айыптоо актысынын мазмундук курамын, б)

жүргүзүү зарыл болгон процессуалдык аракетти, в) мында прокурор кабыл ала турган маселелерди жана чечимдерди; үчүнчүдөн, буга байланыштуу КР КЖПКнин 36-главасынын башкача аталышы да талап кылынат, атап айтканда “Сотко чейинки өндүрүштү аяктоо боюнча келип түшкөн кылмыш иши жана ал боюнча жыйынтык отчет боюнча прокурордун аракеттери жана чечимдери”. 2) 2021-жылдын 10-сентябрындагы Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө конституциялык Мыйзамдын кылмыш – жаза куугунтуктоо жана айыптоо боюнча прокурордун функцияларына тиешелүү жоболорун кайра карап чыгуу, ошондой эле кылмыш-жаза процессинин сотко чейинки баскычтарында тергөөгө көзөмөл, кылмыш-жаза куугунтуктоо жана процессуалдык жетекчилик функцияларын аралаштырууну жокко чыгарган жоболордун КР КЖПКдеги мыйзамдык деңгээлде так чектөө зарыл. 3) сотко чейинки өндүрүш баскычында кылмыш-жаза куугунтуктоону жүзөгө ашыруучу прокурорго кылмыш иштери боюнча сотко чейинки өндүрүш органдарынын процессуалдык ишине прокурордук контроль сыяктуу ыйгарым укуктардын формасы жүктөлүшү логикалуу деп эсептейбиз, бул кылмыш-жаза процессин алдын ала тергөөнүн ушул баскычында прокурордун өзгөчө ролу катары мүнөздөйт. Мындай мамиле кылмыш жоопкерчилигине тартуу жана тергөө органдарына көзөмөл жүргүзүү катышы боюнча юридикалык коомчулуктун ортосунда келип чыккан карама-каршылыктарды азайтат.

4. Натыйжа. КМШ өлкөлөрүнө катышкан мамлекеттердин башкы прокурорлорунун координациялык кеңешине төмөнкү укуктарды жүктөө негиздүү болуп эсептелет: 1) жетиштүү негиздер болгондо, өзгөчө мамлекеттердин коопсуздугуна тиешелүү болгон учурда кызыкдар болгон ушул мамлекеттердин аймагында кылмыш-жаза куугунтуктоону жүзөгө ашырууну демилгелөө укугу; 2) тийиштүү мамлекеттердин аймагында процессуалдык иш-аракеттерди жүргүзүү боюнча айырмалоочу өзгөчөлүктөр болгон учурда укуктук жардам көрсөтүү менен байланышкан көйгөйлөрдү чечүү үчүн координациялык кеңешке суроо-талаптардын келип түшүүсүн кароо; 3) төмөнкүлөргө жол бербөөгө көзөмөлдү жүзөгө ашырууга: а) мамлекеттер ортосунда түзүлгөн эл аралык келишимдердин бузулушуна жана эл аралык кызматташтыктын алкагында укуктук жардам көрсөтүүдө улуттук мыйзамдардын сакталышына; б) суралып жаткан мамлекеттин аймагында каралбаган каражаттарды жана технологияларды пайдаланууга; в) суралып жаткан адамга карата бөгөт коюу чарасын тандоо маселелери боюнча бузууларга, кылмыш – жаза куугунтуктоону жүзөгө ашыруу үчүн өткөрүп берүүнүн шарттарына; г) бир нече мамлекеттин аймагында жүргүзүлүп жаткан, суралып жаткан адамга карата атайын тергөө аракеттерин кошкондо,

биргелешкен процессуалдык аракеттерди жүргүзүүдөгү тартип бузууларга; 4) КМШнын эки же бир нече мамлекетинин аймагында криминалдык жосундарды жасаган адамдарга карата кылмыш ишин козгоо үчүн жетиштүү негиздердин болушун текшерүүнү жүзөгө ашырууда талаш позициялар пайда болгондо; 5) суралып жаткан тарапка уюшкан кылмыштуулукту кылмыш – жаза куугунтуктоо маселелери боюнча, анын ичинде кызматташуунун тиешелүү программалары бар тараптарга өз убагында маалымдалышын көзөмөлдөөнү жүзөгө ашырууга; 6) КЖПКнин алкагында мындай процессуалдык иш каралбаган мамлекеттердин аймагында укуктук жардам көрсөтүүдө атайын (жашыруун) тергөө аракеттеринин жүргүзүлүшүнө түшүндүрмө берүүгө жана көзөмөлдү жүзөгө ашырууга жана мында жашыруун институттун жана алардын катышуучуларынын корголушун камсыз кылуу боюнча чараларды көрүү зарыл.

5. Натыйжа. Укуктук жардам көрсөтүү боюнча эл аралык кызматташтыктын алкагында укук коргоо органдарын натыйжалуу координациялоого жолтоо болгон көйгөйлөрдү чечүү, ошондой эле аны жүзөгө ашыруу боюнча иштиктүү механизмдерди түзүү максатында төмөнкү чаралардын бүтүндөй спектрин кабыл алуу зарыл: 1) укуктук жардам көрсөтүүгө жолтоо болгон көйгөйлөрдү алып салуу үчүн болуп өткөн кылмыш – жаза жана кылмыш – жааз процессуалдык мыйзамдарды реформалоонун алкагында болгон айырмалоочу өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен КМШ өлкөлөрүнүн ортосунда түзүлгөн келишимдердин мазмунун кайра карап чыгуу талап кылынат; 2) Бүгүнкү күндө каралып жаткан мамлекеттердин “эл аралык кызматташтык” главасынын мазмунун кайра карап чыгуу зарыл, анда КЖПКнин учурдагы өзгөчөлүктөрүн, анын ичинде мыйзам чыгаруучулардын процессуалдык институттарга жана жаңы процессуалдык катышуучуларга болгон мамилесиндеги олуттуу өзгөрүүлөрдүн натыйжасында болуп өткөн укуктук жардам көрсөтүүнүн түрлөрү деталдаштырылышы керек (мындай уюштуруу-укуктук иш КМШ өлкөлөрүнүн мамлекеттик башка кызыкдар түзүмдөрү менен бирдикте Башкы прокуратуранын алдында биз сунуштаган “илимий-Консультациялык кеңешке” жүктөлүшү мүмкүн деп эсептейбиз); 3) укуктук жардам көрсөтүүдө мейкиндикти санариптештирүү масштабын кеңейтүү боюнча чараларды көрүү талап кылынат, бул тиешелүү кызматтардын өз ара аракеттенүүсүн, ошондой эле КМШ өлкөлөрүнүн аймактарында процессуалдык аракеттерди жүргүзүүнү кыйла жөнөкөйлөтөт жана тездетет, бул тиешелүү мыйзамдык чараларды кабыл алууга алып келет. 4) Кыргыз Республикасында, ошондой эле КМШ өлкөлөрүндө болуп өткөн өзгөрүүлөрдүн негизинде мыйзамдарды реформалоонун натыйжасында кылмыш – жаза куугунтугун жүзөгө ашырууда эл аралык кызматташуу

чөйрөсүндө Башкы прокуратуранын ыйгарым укуктарын түзүмдөштүрүү керек, бул процессуалдык институттардын жана мындай ишти жүзөгө ашыруучу субъекттердин жаңы органдарынын пайда болушуна, ошондой эле аларда түзүлгөн криминогендик кырдаалга жараша аларга дайыма өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүгө алып келет.

6. Натыйжа. КР Башкы прокуратурасынын Координациялык кеңешинин базасында тиешелүү түзүмдүк борборлорду түзүү негиздүү болуп саналат. Бул борборлор төмөнкү багыттарда иш алып барат: а) ЕАЭБге мүчө мамлекеттердин коомдук жана мамлекеттик коопсуздугуна коркунуч жараткан кылмыштуулуктун ар кандай түрлөрүнө каршы биргелешкен атайын операцияларды уюштуруу боюнча иштерди координациялоо; б) укуктук жардам көрсөтүү боюнча эл аралык кызматташуунун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн мыйзам чыгаруучу сунуштарды иштеп чыгуу, ошондой эле укук коргоо органдарынын кылмыш куугунтукту жүргүзүү процессиндеги ишине тоскоолдук жараткан карама-каршылыктарды жоюу; в) КМШ өлкөлөрүнүн тиешелүү укук коргоо органдары үчүн оперативдик кызыкчылыкка ээ маалыматтарды чогултуу, ошол эле учурда мындай маалыматтардын сырдуулук институттарына ылайык тиешелүү мамлекеттердин мыйзамдарына дал келүүсүн эске алуу.

6.1. Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу максатында төмөнкү иш-чараларды жүргүзүү зарыл: а) Прокурордук кеңешти түзүү, ал прокуратуранын өкүлчүлүктүү өз алдынча башкаруу органы катары кызмат кылат жана прокурорлорду, анын ичинде Башкы прокурорду дайындоо жана кызматтан бошотуу боюнча сунуштарды киргизүүгө ыйгарым укуктуу болот (Соттор кеңешинин аналогиясы боюнча, илимий-юридикалык коомчулуктун өкүлдөрүнүн катышуусунда); б) Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасында илимий-кеңеш берүүчү кеңеш түзүү, ал прокуратура органдарынын уюштуруучулук-укуктук ишмердүүлүгү менен байланышкан маселелерди карап чыгуу үчүн илимий-юридикалык коомчулуктун өкүлдөрүнүн катышуусунда иш алып барат. Буга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Конституциялык мыйзамына “Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө” өзгөртүүлөрдү киргизүү керек, атап айтканда, 11-беренени 6-пункт менен толуктап, аны төмөнкүдөй редакцияда баяндоо: *“Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасында прокуратура органдарынын ишмердүүлүгүн уюштуруу менен байланышкан маселелерди кароо, анын ичинде ченемдик актылардын мазмунуна укуктук анализ жүргүзүү жана алар боюнча тиешелүү корутундуларды даярдоо үчүн илимий-кеңеш берүүчү кеңеш иш алып барат. Илимий-кеңеш берүүчү кеңештин жобосу Кыргыз*

Республикасынын Башкы прокурору тарабынан бекитилет". в) Облустук прокуратуралардын алдында чакан жана орто бизнести коргоо боюнча коомдук кеңештерди ишкерлер чөйрөсүнүн өкүлдөрүнүн катышуусунда түзүү.

7. Натыйжа. Кыргыз Республикасы менен ЕАЭБдин башка мамлекеттеринин ортосунда укуктук жардам көрсөтүү чөйрөсүндө эл аралык кызматташуунун негизги көйгөйлөрү төмөнкүлөр болуп саналат: 1) ЕАЭБ мамлекеттеринде эл аралык кызматташтык алкагында кылмыш куугунтук жүргүзгөн органдарга карата бирдиктүү эмес мамиле. Бул маселе, өз алдынча жаңы субъект катары Тергөө комитетинин пайда болушу менен байланыштуу болуп, анын функцияларына жана ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүнө таасирин тийгизүүдө. Ошондой эле, бул Координациялык кеңештин ишмердүүлүгүнө таасир берип, каралып жаткан мамлекеттердин уюштуруучулук-укуктук аспектилеринин бир катарын анализдеп, кайра карап чыгуу зарылчылыгын жаратат. 2) Укуктук жардам көрсөтүү боюнча олуттуу көйгөйлөр кылмыш-жаза жана кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын кемчиликтери жана карама-каршылыктары менен байланыштуу: а) бул мамлекеттердин мыйзам чыгаруу органдарынын кылмыштардын түрлөрү, квалификациясы жана криминалдык аракеттердин критерийлерине болгон мамилелериндеги олуттуу айырмачылыктардын пайда болушу. Бул кылмыш куугунтукту жүргүзүүдө, айрыкча, айыпталуучулардын аракеттери суралган мамлекеттердин кылмыш мыйзамдары менен криминалдаштырылбаган учурларда, кыйынчылыктарды жараткан; б) жаңы кылмыш-жаза процессуалдык институттардын жана процессуалдык субъекттердин пайда болушу менен байланышкан көйгөйлөр, алар айрым мамлекеттерде гана чагылдырылып, бул мамлекеттер аралык макулдашуулардын алкагында укуктук жардам көрсөтүүгө олуттуу тоскоолдуктарды жаратууда; в) кылмыш - жаза жана кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамдардын карама-каршылыктары жана кемчиликтери, бул мыйзам чыгаруу техникасынын бузулушу жана каралып жаткан мамлекеттердин мыйзам чыгаруучуларынын көйгөйлөргө ар түрдүү мамилелеринен келип чыгып, юридикалык коомчулукта бир топ талаш-тартыштарды жаратат; г) КМШ мамлекеттеринде эл аралык кызматташтыктын алкагында ыкчам-издөө иш-чараларын (БИИ) жүргүзүү жана алынган жыйынтыктарды баалоо маселелери азыркы убакка чейин мыйзам деңгээлинде чечилбей келет, бул алардын кылмыш-жаза процессуалдык кодекстерге далил катары инкорпорацияланышына тоскоолдук кылат. 3) Бүгүнкү күндө иштеп жаткан сунуштоочу мыйзам актылары жана КМШ мамлекеттеринин программалары көбүнчө эң кеңири таралган кылмыштардын белгилүү бир категорияларына гана тиешелүү болуп,

глобалдашуу шарттарында жана дүйнөдөгү саясий кырдаалда кеңири жайылып жаткан кылмыштуу аракеттердин бардык спектрин камтыбайт.

8. Натыйжа. Мамлекеттер аралык органдарда, чет элдик жана эл аралык (мамлекеттер аралык) соттордо, бейтарап соттордо Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын камсыздоо жана коргоо үчүн өкүлчүлүк институтун киргизүүнүн максатка ылайыктуулугу негизделет. Бул үчүн төмөнкү мыйзам чыгаруу чараларын кабыл алуу зарыл: 1) Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын алдында чет элдик жана эл аралык соттордо, ошондой эле чет өлкөлүк мамлекеттик органдарда Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын камсыздоо жана коргоо боюнча милдеттерди аткаруу үчүн түзүмдүк бөлүм түзүү; 2) Кыргыз Республикасы менен чет мамлекеттин ортосундагы талаш-тартыштарды кароо учурунда бул органды өкүл катары катышууга жол бербөө үчүн өзгөчө учурларды (ситуацияларды) аныктоо; 3) Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын алдында сунушталып жаткан түзүмгө төмөнкү милдеттерди жүктөө: а) Кыргыз Республикасынын атынан өкүлчүлүк жүргүзүүдө мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз ара аракеттенүүнү камсыз кылуу; б) Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын Евразия Экономикалык Биримдигинин Сотунда жана КМШнын Экономикалык Сотунда өкүлчүлүк кылуу жана коргоону камсыз кылуу; 4) Өкүлчүлүктү ишке ашыруунун натыйжалуу механизм иштеп чыгуу жана мыйзам бузууларга жол бербөө максатында төмөнкүлөрдү жүргүзүү максатка ылайыктуу: а) зарыл болгон учурда мыйзамда белгиленген тартипте Конституциялык сотко кайрылуу, атап айтканда, мамлекеттер аралык органдардын жана чет мамлекеттердин чечимдерин аткаруу мүмкүнчүлүгүн кароо боюнча маселелерде; б) иштин фактылык жагдайлары жана юридикалык өңүттөрү тууралуу маалыматтарды топтоо жана жалпылоо, ошондой эле Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын коргоону камсыз кылуу үчүн Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы тарабынан чет мамлекеттердин адвокаттарын, эксперттерин жана башка адистерин тартуу; в) сотто Кыргыз Республикасынын өкүлү катары катыша турган адамдар үчүн анализ жүргүзүү, сунуштарды иштеп чыгуу, жалпы позицияны жана чечимдин кесепеттерин аныктоо максатында кеңири чөйрөдөгү адистерди тартуу менен жумушчу топторду түзүү укугун Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасына берүү.

9. Натыйжа. Административдик процессте прокурордун катышуусу менен административдик-укуктук талаштарды кароого жана чечүүгө тоскоолдук кылган көйгөйлөр жана карама-каршылыктардын бар экени негизделет:

9.1. Кыргыз Республикасынын Административдик-процессуалдык кодексинин (АПК) 42-беренесинин 1-бөлүгүнүн мазмунуна ылайык, төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот: Биринчиден, мыйзам чыгаруучу административдик доону берүү укугунун негиздерине кеңири жалпы аныктама берет. Бул сот өндүрүшүндө бирдиктүү укук колдонуу практикасын түзүүдө көйгөйлөрдү жаратат жана сот органдары тарабынан ар түрдүү интерпретацияларды пайда кылат. Экинчиден, административдик доо арыздарды берүү үчүн так белгиленген критерийлердин жоктугу, окшош укуктук кырдаалдарда соттор тарабынан ар кандай субъективдүү мамилелердин болушуна шарт түзөт. Ушундан улам, “жүйөлүү себептер” деп аталган негиздердин болушу түздөн-түз соттун өзүнө байланыштуу болот. Үчүнчүдөн, административдик процессте субъективдүүлүктүн болушу төмөнкү жагдайларды көрсөтөт: а) негиздердин интерпретациясы белгилүү бир кырдаалдарга жана каралып жаткан иштин шарттарына көз каранды болушу мүмкүн; б) прокурор тарабынан сунушталган фактылар жана жүйөлөр сот тарабынан жагдайлардын өзгөчөлүктөрүнө жараша бааланат. Мындан улам, 142-берененин 1-бөлүгүнүн өтө жалпы аныктамасы доо арызды иштердин бардык категориялары боюнча берүүгө негиз берет.

9.2. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Пленумунун токтому соттор тарабынан Кыргыз Республикасынын АПКнин жоболорун колдонуу боюнча айрым маселелерди түшүндүрүп бергени менен, жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлөр толук чечилген эмес. Тактап айтканда: Биринчиден, чексиз адамдар тобунун укуктарын коргоо боюнча доо арыздар маселеси жөнгө салынбагандыктан, иш козголгон учурда толук тизмеси белгисиз болот. Бул көйгөйдү жаратат, анткени алардын укуктарын жана кызыкчылыктарын индивидуалдаштыруу жана толук укуктук баа берүү мүмкүн эмес. Экинчиден, Кыргыз Республикасынын АПКде мыйзам чыгаруучу тарабынан “жүйөөлү себептер” категориясына тиешелүү учурлардын тизмеси каралган эмес. Бул прокурордун жарандын атынан доо арыз берүүсү үчүн негиз болушу мүмкүн. Ал эми бул себептерди жүйөөлүү деп таануу үчүн күчтүү далилдер талап кылынат жана сот тарабынан субъективдүү бааланат. Үчүнчүдөн, Кыргыз Республикасынын АПКсында прокурордун жарандын кызыкчылыгы үчүн доо арыз берүү мөөнөтүн калыбына келтирүү маселелери жөнгө салынган эмес. Эгерде сот жарандын доо арызы боюнча мөөнөттү калыбына келтирүүдөн баш тартуу жана өндүрүштү токтотуу тууралуу аныктама чыгарган болсо, прокурордун арызы боюнча мындай учурлар да жөнгө салынбай калган. Административдик процессте прокурордун катышуусунун укуктук мүнөзүн эске алуу менен, мыйзам чыгаруучу доо арызды берүү мөөнөттөрүн калыбына келтирүүнүн өзгөчөлүктөрүн карап чыгышы зарыл. Бул айрыкча, чексиз

адамдар тобунун кызыкчылыгы үчүн, ошондой эле административдик актты жараксыз деп табуу боюнча иштерде (прокурордук текшерүү учурунда талашылып жаткан акттын мыйзамдуулугу аныкталганда) өзгөчө маанилүү.

9.3. Мыйзам чыгаруучу тарабынан прокурордун милдеттүү түрдө катышуусу жана ал боюнча корутунду берүү талап кылынган иштердин категорияларын аныктоо максатка ылайыктуу. Ошол эле учурда прокурорго мамлекеттик жана жарандардын кызыкчылыктарын коргоону камсыздоо үчүн кайсы иштерге катышуу зарылдыгын өз алдынча аныктоо мүмкүнчүлүгүн калтыруу керек. Бул прокурорго түздөн-түз катышууну талап кылган кырдаалдарды өз алдынча баалоого жана ага багытталган жана түзүмдүк мүнөз берүүгө мүмкүнчүлүк берет. Мындай мамиле мыйзамдуулукту жана коомдук, мамлекеттик кызыкчылыктарды коргоону камсыз кылат (мисалы: бюджеттик, бажы, салык мамилелеринен келип чыккан иштер боюнча, айлана-чөйрөнүн компоненттерин коргоо жаатында, мамлекеттин кирешесине өндүрүү боюнча документтерди аткарууда ж.б.).

10. Натыйжа. Прокуратура органдарынын ишмердүүлүгүн өркүндөтүү максатында төмөнкү мыйзамдык мүнөздөгү чараларды кабыл алуу сунушталат:

10.1. Прокуратура органдарында кызыкчылыктардын кагылышуусун башкаруунун шарттарын, жагдайларын жана тартибин так чагылдырган ведомстволук нормативдик актты (“Кызыкчылыктардын кагылышуусу жөнүндө”) кабыл алуу негиздүү болуп саналат. Ал Кыргыз Республикасынын “Кызыкчылыктардын кагылышуусу жөнүндө” жана “Мамлекеттик жарандык кызмат жана муниципалдык кызмат жөнүндө” мыйзамдарына ылайык ишке ашырылышы керек. Себеби, Кыргыз Республикасынын “Прокуратура жөнүндө” Конституциялык мыйзамынын 78-беренесинде “Прокуратура органдарындагы кызыкчылыктардын кагылышуусу” боюнча ченемдер бул тармакты жөнгө салуучу бардык аспектилерди камтыбайт жана прокуратура органдарынын ишмердүүлүгү учурунда пайда болгон кагылышкан маселелерди чечүүгө мүмкүнчүлүк бербейт.

10.2. Областтык, адистештирилген, шаардык, райондук прокуратуралардын жана гарнизондордун аскердик прокурорлору эки мөөнөттөн ашык бир административдик-территориялык аймакта кызмат орундарын ээлей албашы боюнча (19-берене, 2-бөлүк, Конституциялык мыйзам) коюлган талаптардын аналогиясында, учурдагы Башкы прокурордун кайра дайындалышына тыюу салуу сунушталат. Бул чара талапкердин кайра дайындалууга умтулуудагы саясий көз карандылык коркунучунун алдын алат.

10.3. Ротация жүргүзүү учурунда прокуратура кызматкерлерин социалдык камсыздоо маселелерин (соттор менен болгон аналогияда)

Өкмөттүк деңгээлде иштеп чыгуу зарыл. Анткени бул процессте келип чыккан материалдык кыйынчылыктар кызматкерлерге өз милдеттерин толук кандуу жана тийиштүү деңгээлде аткарууга тоскоолдук кылат.

10.4. Прокуратура органдарына кызматка кабыл алууда бардык талапкерлерди психодиагностикалык текшерүүдөн (тестирлөөдөн) өткөрүү боюнча милдеттүү талапты киргизүү сунушталат. Бул тестирлөө учурунда талапкердин психоэмоционалдык өзгөчөлүктөрү, татаал жана күмөндүү жагдайлардагы жүрүм-туруму, кризистик кырдаалдардагы реакциясы жана аракеттери, ошондой эле прокуратура жана тергөө органдарында иштөө үчүн маанилүү болгон башка бир катар сапаттары аныкталат. Анткени бул кызмат адамдар менен тыгыз байланышта жана жогорку эмоционалдык жүктөм менен байланышкан. Ошондой эле бул текшерүү талапкерлердин кесиптик жактан маанилүү сапаттарын баалоого мүмкүндүк берет. Психологдун корутундусу сунуштама мүнөздө болот жана даттанууга мүмкүн. Бирок бул чара прокуратурадагы кызмат орундарына талапкерлерди сапаттуу тандоого өбөлгө түзөт.

3.1 Алынган натыйжалар заманбап юридикалык илимдин алкагында илимий жаңылыгы менен мүнөздөлөт, ал төмөнкүдөй:

1-Натыйжа. Жаңы, себеби прокуратуранын ишмердүүлүк чөйрөсүндө жүгүртүүгө киргизүү үчүн жаңы түшүнүктөрдүн автордук редакциясы, тактап айтканда "прокурордук көзөмөл", "прокурордук ката", ошондой эле "прокуратуранын укуктук статусу" терминологиялык түшүнүгүнүн өз варианты берилген

2-Натыйжа. Дээрлик жаңы, себеби автор тарабынан прокуратуранын эки өз алдынча иштеген ролун бөлүп көрсөтүү зарылдыгы негизделген, мында прокурордук көзөмөл иштин өз алдынча чөйрөсү бойдон калууга тийиш, ошондуктан жазыктык куугунтуктоо жана айыптоо көзөмөл менен кесилишпеши керек, ушундан улам каралып жаткан функциялар ар кандай кызмат адамдары тарабынан жүзөгө ашырылууга тийиш;

3-Натыйжа. Жаңы, себеби прокурордук көзөмөлдүн жана жазыктык куугунтуктоонун функцияларын чектөө жөнүндө маселени чечүү максатында автор тарабынан кызматтык функцияларды чаташтыруу менен байланышкан карама-каршылыктарды алып салуу боюнча укуктук механизмге жана чечүүнүн негизги жолдоруна өзүнүн көз карашы берилген;

4-Натыйжа. Жаңы, анткени КМШ өлкөлөрүнүн башкы прокурорлорунун Координациялык кеңешинин каралып жаткан чөйрөдөгү ыйгарым укуктарын кеңейтүү жана анын ишмердүүлүгүнүн негизги багыттары боюнча автордук коз карашы сунушталды;

5-Натыйжа. Жаңы, себеби автор өзүнүн көз карашы боюнча ЕАК өлкөлөрүнүн укуктук жардам көрсөтүүдө натыйжалуу эл аралык кызматташтыгына тоскоол болгон жана өзүнүн чечилишин талап кылган негизги көйгөйлөргө көңүл бурат;

6-Натыйжа. Жаңы, себеби укуктук жардам көрсөтүүнүн алкагында укук коргоо органдарын натыйжалуу координациялоого жолтоо болгон проблемаларды чечүүнүн негизги жолдоруна автордук позиция, ошондой эле мындай иштин деңгээлин жогорулатуу максатында иштиктүү механизмдерди түзүү боюнча чаралар баяндалган;

7-Натыйжа. Жаңы, себеби ведомствонун өзүнүн ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу, ошондой эле коюлган жалпы милдеттерди чечүүдө башка укук коргоо органдары менен ишти координациялоо менен байланышкан маселелерди чечүү максатында Башкы прокуратураны түзүмдүк өзгөртүү боюнча сунуштар берилди;

8-Натыйжа. Жаңы, себеби автор чет өлкөлүк жана эл аралык (мамлекеттер аралык) соттордо, чет өлкөлүк жана эл аралык бейтарап соттордо (арбитраждарда), Евразия экономикалык бирлигинин сотунда жана көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигинин Экономикалык сотунда Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын коргоо максатында өкүлчүлүк институтун, ошондой эле анын иштешинин мыйзамдык механизмдин киргизүү зарылдыгын негиздеген;

9-Натыйжа. Жаңы, себеби административдик процеске прокурордун катышуусу менен администрациялык - укуктук талаш-тартыштарды кароого жана чечүүгө тоскоолдук кылган негизги көйгөйлөр жана коллизиялар чагылдырылган, алардан улам аларды чечүүнүн укуктук механизмине автордук көз караш берилген;

10-Натыйжа. Жаңы, автордук позициядан прокуратуранын иш-милдеттеринин жана багыттарынын жана алардын классификациясынын катышына теориялык көз караштар, ошондой эле каралып жаткан мамлекеттик орган тарабынан жазык куугунтуктоо жана контролдоо функцияларынын өз ара байланышы баяндалган.

3.2. Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгүн негиздөө: Диссертациядагы ар бир жобо ченемдик шилтемелер, белгиленген мыйзамдык практикага ылайык келген фактылар менен бекемделет, бул аларды укуктук логиканын жана фактылык материалдын чегинде жарактуу жана негиздүү кылат жана төмөнкүлөр менен тастыкталат:

3.2. Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгүн негиздөө:

Диссертациядагы ар бир жобо ченемдик шилтемелер, белгиленген мыйзамдык практикага ылайык келген фактылар менен бекемделет, бул аларды укуктук логиканын жана фактылык материалдын чегинде жарактуу жана негиздүү кылат жана төмөнкүлөр менен тастыкталат:

1 Натыйжа. Ишенимдүү жана аныкталган, анткени ал "прокурордук текшерүү" жана "прокурордук ката" деген түшүнүктөрдү "прокурордук катасы" түшүнүктөрүн аныктоо үчүн көптөгөн илимий өнүгүүлөргө негизделет.

2 -Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, юридикалык илимдин негизги жоболорун талдоо, ошондой эле прокурордук-көзөмөл укук жаатындагы көрүнүктүү окумуштуулардын илимий иштеп чыгуунун негизинде түзүлгөн.

3 -Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү себеби жазык куугунтугу жана айыптоо функцияларын ишке ашыруунун айрым аспектилерин прокурордун ишинин өз алдынча багыты катары, мыйзам чыгаруучу жарыялаган атаандаштык процессинде илимий адабияттардын негизинде каралган.

4-Натыйжа. Ишенимдүү анткени КМШга мүчө мамлекеттердин башкы прокурорлорунун координациялык кеңешине КМШга мүчө мамлекеттердин аймагында укуктук жардам көрсөтүүдө кошумча укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү жүктөө негизделген.

5-Натыйжа. Ишенимдүү анткени укуктук жардам көрсөтүү боюнча эл аралык кызматташтыктын алкагында укук коргоо органдарын натыйжалуу координациялоого жолтоо болгон проблемаларды чечүү, ошондой эле аны жүзөгө ашыруу боюнча иштиктүү механизмди түзүү максатында атайын чаралардын бүтүндөй спектрин кабыл алуу зарылчылуугу негизделген.

6-Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, себеби Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын милдеттердин толук спектрин чечүү боюнча ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу максатында аталган ведомствого айрым түзүмдүк өзгөртүүлөрдү киргизүү зарылдыгы каралган.

7-Натыйжа., Негизделген жана ишенимдүү, анткени Кыргыз Республикасы менен ЕАЭБдин башка өлкөлөрүнүн ортосунда укуктук жардам көрсөтүүдө эл аралык кызматташтыктын негизги көйгөйлөрү каралган.

8-Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, анткени мамлекеттер аралык органдарда, чет өлкөлүк жана эл аралык (мамлекеттер аралык) соттордо, бейтарап соттордо (арбитраждык) кызыкчылыктарды камсыз кылуу жана коргоо үчүн өкүлчүлүк институтун киргизүүнүн максатка

ылайыктуулугу негизделет, бул белгилүү бир мыйзамдык чараларды кабыл алууну талап кылат.

9-Натыйжа. Негизделген жана ишенимдүү, себеби административдик процессте прокурордун катышуусу менен администрациялык-укуктук талаш-тартыштарды кароону жана чечүүнү ишке ашырууга тоскоолдук кылган проблемалардын жана коллизиялардын болушу негизделет.

10-Натыйжа. Ишенимдүү жана аныкталган, анткени ал салыштырмалуу укуктук анализдин натыйжасында алынган маалыматтарды эске алуу менен Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын өркүндөтүү боюнча логикалык тастыкталган сунуштар камтылган.

3.3. Иштин теориялык мааниси прокурордук-көзөмөлдүк укук жаатындагы илимий билимдерди өнүктүрүүгө кошкон салымында, ошондой эле мыйзамдардагы заманбап тенденцияларды жана өзгөрүүлөрдү эске алуу менен Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарынын ишинин уюштуруу-укуктук механизмин өркүндөтүүгө багытталган теориялык жоболордун комплексин иштеп чыгууда, ошондой эле прокуратуранын функцияларын ишке ашырууда, анын ичинде КМШ өлкөлөрүндө укуктук жардам көрсөтүүдө эл аралык кызматташтыктын алкагында көп кырдуу проблемалардын болушунда турат.

Иште жазыктык куугунтуктоо жана айыптоо функцияларын ишке ашырууда сот өндүрүшүнүн жүрүшүндө түзүлгөн көйгөйлүү кырдаалдар, ошондой эле Жаңы процесстик институттардын пайда болушунун заманбап тенденцияларын жана каралып жаткан чөйрөлөрдө мыйзамдарды реформалоону эске алуу менен мыйзамдуулукка көзөмөлдү жүзөгө ашыруу ачыкка чыгарылат.

3.4 Квалификациялык белгилерге туура келиши. Диссертация 12.00.11- сот бийлиги, прокурордук көзөмөл, укук коргоо ишмердүүлүгүн уюштуруу адистигинин боюнча юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын ыйгаруу тартиби жөнүндө Жобонун 11-пунктунун талаптарына жооп берет.

4. Алынган натыйжалардын практикалык мааниси: берилген конкреттүү жоболор, ошондой эле диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктары илимий жана колдонмо мүнөзгө ээ, ошондуктан төмөнкүлөр болушу мүмкүн: а) Кыргыз Республикасынын прокуратура органдарын андан ары реформалоо концепциясын иштеп чыгуу үчүн база; б) Кыргыз Республикасынын прокурорлорунун мамлекеттик кызматын андан ары өнүктүрүү үчүн негиз; в) укуктук жардам көрсөтүү боюнча эл аралык кызматташтыкты уюштуруу боюнча эл аралык-укуктук актыларды иштеп

чыгуу, ошондой эле ЕАЭБ өлкөлөрүнүн башкы прокурорлорунун Координациялык кеңешинин функцияларын толуктоо үчүн.

Мыйзам чыгаруу мүнөзүндөгү сунуштар төмөнкүлөргө өбөлгө түзөт: а) прокуратуранын ишине түздөн-түз байланышкан жаңы укуктук институттарды киргизүүгө жана иштеп жаткандарын өркүндөтүүгө; б) каралып жаткан чөйрөдөгү мыйзамдарды өркүндөтүү боюнча салым кошот.

Изилдөөнүн сунушталган материалдары төмөнкүлөргө пайдаланылышы мүмкүн: а) прокуратураны өнүктүрүү жана каралып жаткан укуктук мамилелер чөйрөсүндө пайда болгон көйгөйлүү кырдаалдарды илимий чечүү боюнча кийинки идеяларды иштеп чыгуу процессинде; б) заманбап шарттарда Кыргыз Республикасынын прокуратурасынын ишин уюштуруу жөнүндө билимдерди кеңейтет жана толуктайт; в) ЖОЖдордун жана факультеттердин юридикалык адистиктер боюнча окуу процессинде, ошондой эле Кыргыз Республикасынын жана ЕАЭБ өлкөлөрүнүн прокурордук корпусунун квалификациясын жогорулатуу тутумунда.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, изилдөөнүн максатына жана милдеттерине толук дал келет. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилдеринде бирдей резюмеге ээ.

6. Эскертүүлөр. Ошол эле учурда, ар кандай илимий иш сыяктуу эле, У.Джумадиловдун диссертациялык изилдөөсү айрым кемчиликтерден жана талаш-тартыштар орун алган.

7. Сунуштар. Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы кандидаттык диссертацияга төмөнкүлөрдү дайындоону сунуш кылат:

Жетектөөчү уюм катары. “Ош мамлекеттик университети” (дареги: Кыргыз Республикасы, Ош шаары, И. Раззакова көчөсү, 19 А)

Расмий оппоненттер: Алымбеков Бактыбек Маданбекович – юридика илимдеринин доктору, доцент Төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Совершенствование правовых и организационных основ правоохранительной деятельности органов внутренних дел Кыргызской Республики: монография Варшава 2018г isciencesp z.o.o

2. Кыргыз Республикасында адам укуктарын коргоону эл аралык-укуктук негиздери //”Адам укуктары боюнча кенеш (совет по правам человека) 2010-жылы учун Кыргыз Республикасында адам укуктарды боюнча”.Ар жылдык 2011-жыл.

3. Международное сотрудничество органов внутренних дел с сфере борьбы с преступностью//Наука новые технологии и новые инновации Кыргызстана.-2016г.- Вып.10.

4. Международно-правовые основы реформирования деятельности органов внутренних дел//Вестник Института философии и политико-правовых исследований учений.2016г.- №3
5. Конституционные и общеправовые основы реформирования и деятельности органов внутренних дел// Вестник Института философии и политико-правовых исследований учений.2016г.-№3
6. Вопросы совершенствования правоохранительной деятельности органов внутренних дел Кыргызской Республики по расследованию и раскрытию преступлений в свете проводимых реформ//Вестник Академии МВД Кыргызской Республики имени генерал майора милиции Алиева Э.А.-2017г.-№2

Тыныбеков Сериккали Тыныбекович – юридика илимдеринин доктору, профессор.

Төмөнкүдөй эмгектери бар:

1. Содействовать верховенству закона. Юридическая газета. 9 ноября 2018 года, № 87, с.3.
2. Противодействию коррупции. Юридическая газета. 20 ноября 2020 года, №87 (3485), С.2. <https://zanmedia.kz/storage/2020/11/yug2020-87.pdf>
3. Право на неприкосновенность личности и его защита в судебном порядке. Юридический журнал «Предупреждение преступности». Специальный выпуск. - 2011. - С. 20-23.
4. К проблеме бесплатной юридической помощи и проблеме предоставления государственного статуса адвокату в контексте получения квалифицированной юридической помощи в судопроизводстве. Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им. генерал-майора милиции Алиева Э.Д. Материалы международной научно-практической конференции, 2013. Вып. №2. - С.94-100.
5. Единство судебной практики по осуществлению правосудия. Вестник КазНУ. Серия юридическая. №1 (73) 2015. С.161-164.

8. Сунуштамалар: У.Джумадиловдун диссертациялык ишин диссертациялык кеңеште коргоого сунуштайбыз.

9. Корутунду. Кыргыз Республикасында прокуратура органдарынын жана прокурордук кызматкерлердин укуктук статусуна байланыштуу изилдөөнүн жыйынтыктарын укуктук ишмердүүлүккө киргизүү иштин сапатын бир топ жакшыртууга өбөлгө түзөт. Бул изилдөө мыйзамдарды колдонуудагы алсыз жактарды аныктоого жана аларды өркүндөтүүнүн жолдорун сунуштоого шарт түзөт.

Иште чыгарылган тыянактар жана сунуштар жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча диссертанттын айрым сунуштары Кыргыз Республикасынын прокуратура органынын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу курстарында жана жалпы прокуратура органдарынын кызматкерлеринин ишмердүүлүгүн жакшыртууда колдонулушу мүмкүн.

Диссертация ички биримдикке ээ, эл алдында коргоо үчүн сунушталган жаңы илимий жыйынтыктарды жана жоболорду камтыйт жана диссертациянын авторунун илимге кошкон жеке салымын күбөлөндүрөт. Изилдөөнүн объектисинин жана предметинин чегинде автор тарабынан коюлган маселелер ийгиликтүү чечилди, изилдөөнүн максаты ишке ашты.

- Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылынган документтерди карап чыгып, Ж.Баласагын атындагы КУУне, Б.Осмонов атындагы Джалал-Абад мамлекеттик университетине жана генерал - майор Э.А. Алиев атындагы КР ИИМ Академиясына караштуу Д 12.23.668 диссертациялык кеңешине 12.00.11- сот бийлиги, прокурордук көзөмөл, укук коргоо ишмердүүлүгүн уюштуруу адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Джумадилов Улан Джусупбековичтин “Кыргыз Республикасында прокуратура органдарынын жана прокурордук кызматкерлердин укуктук статусу” деген темадагы диссертацияны кабыл алууну сунуш кылат.

Диссертациялык кеңештин эксперти:
юридика илимдеринин доктору, доцент

Б.М. Алымбеков

“ 19 ” 02 2025-ж.

Диссертациялык кеңештин эксперти ю.и.д., доцент Б.М. Алымбековдун кол тамгасын тастыктаймын

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, ю.и.д., доцент

Н.Э. Абдукаримова

ю.и.д., доцент Н.Э. Абдукаримованын кол тамгасын тастыктаймын

Ж. Баласагын атындагы КУУнун
КБнын башчысы

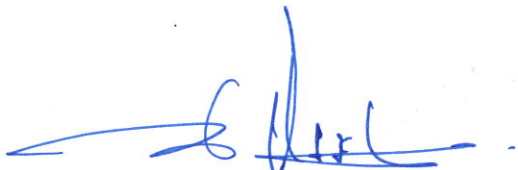
А. Жайнакова

Иште чыгарылган тыянактар жана сунуштар жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгы боюнча диссертанттын айрым сунуштары Кыргыз Республикасынын прокуратура органынын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу курстарында жана жалпы прокуратура органдарынын кызматкерлеринин ишмердүүлүгүн жакшыртууда колдонулушу мүмкүн.

Диссертация ички биримдикке ээ, эл алдында коргоо үчүн сунушталган жаңы илимий жыйынтыктарды жана жоболорду камтыйт жана диссертациянын авторунун илимге кошкон жеке салымын күбөлөндүрөт. Изилдөөнүн объектисинин жана предметинин чегинде автор тарабынан коюлган маселелер ийгиликтүү чечилди, изилдөөнүн максаты ишке ашты.

- Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылынган документтерди карап чыгып, Ж.Баласагын атындагы КУУне, Б.Осмонов атындагы Джалал-Абад мамлекеттик университетине жана генерал - майор Э.А. Алиев атындагы КР ИИМ Академиясына караштуу Д 12.23.668 диссертациялык кеңешине 12.00.11- сот бийлиги, прокурордук көзөмөл, укук коргоо ишмердүүлүгүн уюштуруу адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Джумадилов Улан Джусупбековичтин “Кыргыз Республикасында прокуратура органдарынын жана прокурордук кызматкерлердин укуктук статусу” деген темадагы диссертацияны кабыл алууну сунуш кылат.

**Диссертациялык кеңештин эксперти:
юридика илимдеринин доктору, доцент**

Б.М. Алымбеков

“ 19 ” 02 2025-ж.

Диссертациялык кеңештин эксперти ю.и.д., доцент Б.М. Алымбековдун кол тамгасын тастыктаймын

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, ю.и.д., доцент**

Н.Э. Абдукаримова

ю.и.д., доцент Н.Э. Абдукаримованын кол тамгасын тастыктаймын

**Ж. Баласагын атындагы КУУнун
КБнын башчысы**

КАДРЛАР
БӨЛҮМҮ
ОТДЕЛ
КАДРОВ

А. Жайнакова